

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ У ФІЛОСОФІЇ АНТИЧНОСТІ

канд. пед. наук, доцент Галушко Наталія Анатоліївна
*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
Україна*

XXI століття вимагає розв'язання проблем виховання особистості, яка повинна бути носієм гуманізму, духовності, культури. Велика роль в освітньому процесі покладається на вчителя. Сучасні заклади вищої освіти повинні бути тим середовищем, де відбувається становлення вчителя. Тому учитель сьогодення повинен виступати активним суб'єктом педагогічного процесу, який готовий працювати в нових умовах.

На думку Я. Коменського, вчитель завжди і у всьому є прикладом для учнів, тому він повинен бути високоморальним, відданим своїй справі, впевненим в корисності своєї праці.

Зазначимо, що вчитель – це мислитель, громадський діяч, який формує погляди і переконання школярів, допомагає їм знайти свої життєві цілі і орієнтири.

Варто зазначити, що ще з минулих років одним із способів порятунку людства від неминучої моральної, духовної катастрофи був і є гуманізм. Оскільки він об'єднує всіх людей, що допомагало і допомагає людству протягом існування життя на землі.

Усвідомлення особливої ролі вчителя в суспільстві через специфіку його педагогічної діяльності та можливості впливати на розвиток особистості учня накладає високу «світоглядну відповідальність» на заклад вищої педагогічної освіти. Оскільки від того, які погляди і переконання буде трансформувати своїм учням майбутній учитель, залежить стан шкільного соціокультурного середовища і опосередковано суспільства в цілому.

На жаль, становленню світогляду майбутнього вчителя в закладах вищої педагогічної освіти сьогодні не приділяється належної уваги. Так, не знаходить необхідного відображення в цілях і завданнях вищої педагогічної освіти формування світогляду як «стрижневого елемента» особистості вчителя. Це можна пояснити тим, що в останнє десятиліття спостерігається відхід від світоглядної проблематики на увазі її надмірної ідеологізації в минулому.

Перш ніж, розкрити формування гуманістичного світогляду у філософії античності, звернемося до визначень світогляду та гуманізму.

Український вчений-педагог С. Гончаренко дає таке визначення світогляду: «Світогляд – форма суспільної самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність як світ свого буття й діяльності, визначає і сприймає своє місце й призначення в ньому. У світогляд входять узагальнені уявлення про світ і саму людину, про спрямованість ходу подій у світі, про сенс людського життя, історичну долю людства тощо, а також система переконань, принципів та ідеалів. Світогляд

Додайте до списку використаних джерел:

формується внаслідок практичного освоєння духовної культури суспільства (науки, літератури, мистецтва), пануючих у ньому політичних, моральних, естетичних, правових, релігійних (або атеїстичних), філософських та інших поглядів, а також духовних почуттів – громадянських, моральних, естетичних тощо, на які спираються віра й переконаність у реальності відповідних громадянських, моральних, естетичних і пізнавальних ідеалів, надія на їх здійснення. Формування світогляду в учнів є найважливішим завданням усієї освітньої роботи школи» [2, с. 299].

У загальному значенні гуманізм розуміється як система поглядів, що історично змінюється, визнає цінність людини як особистості, його право на свободу, щастя, розвиток і вияв своїх здібностей, уважає благо людини критерієм оцінки соціальних інститутів, а принципи рівності, справедливості, людяності бажаною нормою відносин між людьми [5].

Можна стверджувати, що зародження формування гуманістичного світогляду відбулося ще з часів античності.

Афоризм Сократа «Я знаю, що я нічого не знаю» надовго прославив свого автора, вчення якого наповнене любов'ю до людини. Він стверджував: як же я можу пізнати щось інше, якщо я не можу пізнати самого себе: хто я? Найважливішим завданням людського буття він вважав пошук його благого сенсу, а головними людськими чеснотами – помірність, справедливість і мужність: потрібно лише звернутися до самого себе, до свого розуму, і він навчить цього («Не від грошей народжується чеснота, а від чеснот бувають у людей гроші і всі інші блага, як у приватному житті, так і в суспільній») [7, с. 64–67].

Пізніше і Демокріта, якого називали «сміється філософом», можна зарахувати до античних філософів-гуманістів, тому що і його висловлювання несуть гуманістичне зерно, одне з них: «Людина розумна є міра всіх існуючих речей» [7, с. 62–64].

Про людські чесноти міркував і Платон. Він розрізняв чотири основні чесноти: мудрість, мужність (сміливість), розсудливість (самовладання) і – як головну чесноту – справедливість, що компенсує і поєднує інші чесноти. Гуманність неможливо уявити собі без совісності, і Платон наставляв, що дітям потрібно заповідати не золото, а совістливість» [7, с. 66–69].

На противагу Платону гуманізм Аристотеля полягав у двох положеннях: людина – тварина раціональне, людина – тварина політичне (суспільне). Іншими словами, людина є людиною, перш за все, завдяки розуму і завдяки своєму житті в суспільстві. За Аристотелем, благого і прекрасного в житті досягає той, хто робить правильні вчинки, і людина оцінюється тим, як і в якій мірі він зумів реалізуватися, проявити закладені в ньому здібності, свою сутність. Внесок Аристотеля в розвиток гуманістичних ідей можна розцінити як реальний погляд на природу людини» [7, с. 68–70].

Платонівське поняття «калокагатія», що означає ідеал гармонійного поєднання тілесного і душевного досконалості, єдність моралі і краси, набуває у Аристотеля більш «матеріальне» звучання, не заперечує значення земних благ [1].

Додайте до списку використаних джерел:

Таким чином, внеском Аристотеля в розвиток гуманістичних ідей є реалістичний погляд на природу людини, визначення сенсу його життя, виходячи з розуміння Вищого Блага як кінцевої мети всіх людських життєвих прагнень.

Відзначимо, що в працях двох великих філософів Стародавньої Греції немає достатньо чіткого і закінченого тлумачення гуманістичних ідеалів. Цінність людини не була проголошена в якості абсолютного гуманістичного ідеалу унікальної неповторної особистості, що має абсолютне соціально-етичне значення. Проте, на думку В. Рибіна: «Дві різні школи Аристотеля і Платона однотайні були в одному: ... є моральні поняття, властиві всім людським суспільствам» [8, с. 39].

Ставлячи під сумнів загальноприйняті світоглядні цінності, моральні та правові норми (кожна людина є мірилом добра і зла, справедливості й несправедливості), софісти підважували духовні засади існування суспільства. Адже воно не може нормально функціонувати за духовного розладу, відсутності згоди (консенсусу) щодо справедливості, добра, честі, прекрасного, істини тощо [7, с. 66].

Головна ідея вчення Епікура виражена в підвищенні людини, в утвердженні його самоцінності; він закликав отримувати задоволення від самого життя, від її процесу, де метою і сенсом є щастя. Особлива заслуга в розвитку ідей гуманізму проявилася в тому, що, всупереч всіляким радикальним способам виховання душі і тіла, «він не бачив сенсу в болі і стражданнях і називав біль найбільшим з усіх зол» [4; 7].

Етика Епікура пройнята мотивами досягнення земного людського спокою і щастя, що полягає в задоволенні людських задовольень і насолод: «... ми маємо потребу в насолоді, коли через його відсутність страждаємо; коли ж зовсім не страждаємо, ми більше не потребуємо насолоди. Тому ми і оголошуємо насолоду початком і метою блаженного життя» [6, с. 192].

Прагнення людини до щастя – тенденція глибоко гуманістична, бо вона висловлює іманентну тенденцію людини до самовираження, самоствердження і самореалізації. Пошук щастя представлявся Епікура головним моральним джерелом і двигуном, що додає людського життя оптимістичну спрямованість, а його філософії – глибокий гуманістичний зміст.

Епікур підкреслює, що в фізичних задоволеннях немає нічого ганебного, оскільки вони обумовлені природною необхідністю. Постулювавши задоволення «початком і метою блаженного життя», Епікур пов'язує поняття гуманістичного ідеалу із засобами його досягнення. «Красу, чесноту тощо слід цінувати, якщо вони приносять задоволення; якщо ж не доставляють, то треба з ними розпрощатися» [6, с. 226]. Вище всього в людських взаєминах Епікур цінував дружбу, засновану на гуманістичних ідеалах справедливості, рівності і однодумності. «Вдячний чоловік загалом понад зайнятий мудрістю і дружбаю, одна з них є благосмертне, інша – безсмертне» [6, с. 224].

Римський філософ-стоїк Цицерон, роботи якого вплинули на наступних представників гуманізму, вперше назвав гуманізм «вищим культурним і моральним розвитком людських здібностей в поєднанні з м'якістю, людяністю», хоча суспільству того часу були чужі ідеї гуманізму, внаслідок

чого вони не були визначені в стійку систему, що мала право і необхідність на своє існування. Цицерон свого часу висловив термін «humanitas» – людський, людяний. Мова йшла про якості вільного, освіченого громадянина, необхідних для активної участі в житті суспільства.

У своїх працях Цицерон виділив ознаки, які роблять людину гуманною і дозволяють виконати цілі її життя, а саме забезпечити і зберегти людське співжиття [8].

Серед таких ознак є мужність, мудрість (розсудливість), справедливість, помірність, готовність до спілкування та знання про природу [3, с. 36]. Як, зазначав Цицерон, кожній людині слід виховувати в собі самостійність, незалежність і вміння задовольнятися тим, що внутрішньо притаманне, що слід виховувати в собі кожній людині: «Я визнаю, що не від нас залежить народитись з гострим розумом чи тупим, сильним чи слабким. Однак той, хто з цього робить висновок, що не в нашій волі навіть сидіти чи гуляти, той не бачить що за чим слідує» [3, с. 36]. Тому дійсними джерелами щастя людини є його доброчинності, існування яких залежить від кожної людини зокрема.

«Людина для людини святина» – проголошував римський філософ-стоїк Сенека, незважаючи на те, що вважав природу людини поганим. Однак вдосконалення людини – ось ключ мудрості життя. «У людини немає нещастя крім тих, які він сам вважає бідами». Сенека вимагав моральної строгості до себе, але поблажливості без співчуття до ближнього. Найганебніше рабство є рабство духу [7, с. 70–71].

Отже, як показує проведене дослідження формування гуманістичного світогляду було закладено філософами ще в часи античності. Так, гуманізм у досліджуваній період полягав у справедливості, мудрості, добрі і злі, гідності, честі, істині, щасті, дружбі, яка заснована на ідеалах рівності і однодумності, освіченості особи, взаємопідтримці, взаємодопомозі тощо.

Список використаних джерел:

1. Аристотель. Сочинения : в 4 т. Москва : Мысль, 1975. Т. 2. 832 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь. 1997. 374 с.
3. Гришук О. В., Гелеш А. І. Формування та розвиток ідеї гуманізму в праві. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права. 2013. 288 с.
4. Губерський Л. В., Надольний І. Ф., Андрущенко В. П. Філософія : навч. посібник / за ред. І. Ф. Надольного. Київ : Вікар. 2001. 457 с.
5. Гуманізм : сучасні інтерпретації та перспективи. Київ : *Український Центр духовної культури*. 2001. 380 с.
6. Материалисти Древней Греции. Собрание текстов Гераклита, Демокрита, Эпикура / под ред. М. А. Дынника. Москва : Госполитиздат. 1955. 238 с.
7. Причепій Є М., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія : підручник. 3-тє вид., стер. Київ : Академвидав. 2009. 592 с.
8. Рыбин В. А. Гуманизм как этическая категория. Москва : Логос. 2004. 272 с.

Додайте до списку використаних джерел:

Прізвище І.П. Назва роботи. La science et la technologie à l'ère de la société de l'information : dcoll. de papiers scientifiques «АГОФС»

з avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V. 6. P. _-_-_.
 Контент розповсюджується відповідно до ліцензії Creative Commons «Attribution». Копіювання та розповсюдження без зазначення авторства та первинної публікації в даному збірнику заборонено!